

ALISHER NAVOIY SO'Z MULKINING SULTONI

*Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi**ijod maktabi tarbiyachisi**Marhabo Irgasheva Olimjonovna*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Alisher Navoiy hayoti, ilmiy-ma'rifiy va adabiy merosi, uning so'zga bo'lgan badiiy va falsafiy qarashlari, o'ziga xos adabiy maktabi va ijodiy merosining insoniyat tamadduni, o'zbek adabiyoti hamda zamonaviy tafakkur rivoji uchun beqiyos ahamiyati yoritilgan. Navoiy asarlaridagi so'z san'ati, badiiy go'zallik, axloqiy-falsafiy mazmun, madh va hikmat, milliy qadriyatlar va insonparvarlik g'oyalarining quyoshi kabi jo'sh urishi tahlil qilingan. Adib ijodi dunyoviy va ma'naviy qadriyatlar uyg'unligi, o'zbek tilining taraqqiyotiga qo'shgan hissa hamda zamonaviy hayotda Navoiy merosidan foydalanish masalalari atroflicha ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: *Alisher Navoiy, so'z mulkining sultoni, o'zbek adabiyoti, ma'naviy meros, badiiy so'z, hikmat, she'riyat, tarixiy shaxs, g'azal, falsafa, hayotiy mazmun.*

O'zbek adabiyoti va madaniyatining amirzodasi, xalq qalbida so'z mulkining sultoni, yuksak g'oya va chuqur tafakkur namunasi bo'lmish Alisher Navoiy hayoti, ijodi, ma'naviy va falsafiy merosi bilan nechog'lik xalqimiz ruhiyatiga, zamon va zamondosh takdiriga naqadar ulkan ta'sir ko'rsatib kelayotganini eslamasdan, tug'yonlik bilan so'z ochmasdan turib o'zbek so'zining jozibasini, milliy iste'dod va oriyatni to'liq anglab bo'lmaydi.

Alisher Navoiy o'z zamonasining zabardast shoirlari, davlat arboblari, mutafakkir va donishmandlaridan biri sifatida nafaqat o'z so'zi, o'z asarlari, balki butun hayoti, yuragi, intilish va tashabbuslari bilan xalq ishquvurligini, ma'rifat va tafakkurining eng yuqori cho'qqilaridan biriga ko'tarildi. U so'z orqali nafaqat ma'naviy dunyoni qurdi, aksincha, taraqqiyot, ezgulik, mehr, vatan, hayot, muhabbat va insoniylik g'oyalari bilan butun bir davr va adabiy maktabga asos soldi. Uning ijodi,

hayotiy yoxud ilmiy yo‘li, ruhiy barkamol shaxs sifati, Navoiy siymosi – o‘zbek xalqi ongida ajralmas timsol bo‘lib gavdalandi.

Yurtimiz tarixida so‘z va qalb zabardastligi timsoli, til, tafakkur va urf-odat durdonasi sifatida Alisher Navoiy ulug‘ o‘ringa ega. Shu bois bugungi va kelajak avlod, zamonaviy dunyo, tuban ijtimoiy muhitlar, ongu tafakkur taraqqiyoti uchun adib barakali bo‘stonday ijodi bilan abadiy ma’naviyat manbai bo‘lib kelmoqda.

Navoiy bobomiz asarlarida hayot falsafasi, muhabbat madhiyalari, inson tafakkuri, zamona ohangi, orzu-intilishlar, do‘stlik va vatanparvarlik, mehr-oqibat va do‘stona kechimlar, go‘zallik va hayotning betakror qirralari badiiy siymoda o‘z aksini topadi. Adib yaratgan she’riy obrazlar, shoirona ko‘ngil pardalari, g‘azal va ruboiylarda ohang va sabab, ramziylik va aks-sado, ezgu orzu va armonlar mujassam. Uning xalqona so‘zi har bir avlod qalbiga hayotiy va ruhiy oziq bo‘lib xizmat qiladi.

Alisher Navoiy ijodi o‘zbek adabiy tilining shakllanishi, kamoloti va rivojida birinchi navbatda ahamiyatga ega. Shoir o‘z g‘azallari, dostonlari, falsafiy va nasriy risolalari orqali xalqimiz ongida so‘zning, badiiyatning, ezgulik va poklikning so‘zsiz yurtboshisi, sultoni bo‘la oldi. Adabiyotshunoslar va tilshunoslar e’tirof etganidek, Navoiy asarlarida o‘zbek tili boyligi, so‘z, ifoda va ramz borasida eng nozik, ko‘p qirrali va tub ahamiyat kasb etadi. Shoir uchun har bir tovush, har bir tiniq so‘z, ramziy yoki hayotiy ibora, g‘azal va ruboiy, muxtasar hikmat ahamiyatli, hayotiy va o‘zgacha qadrli bo‘lgan [1].

Shoir asarlarida inson qalbining g‘am-u qayg‘usi, orzu-armoni, muhabbat va vatanparvarlik, do‘stlik va ma’naviyat, halollik va poklik, ma’rifat va donolik yo‘li tarannum etiladi. Navoiy she’riyati – har bir o‘quvchiga, har bir avlodga ezgulik, mehr, sabr-toqat, halollik, milliy an’ana, oriyat, hayot tarzi va orzu-umid yo‘llarini ko‘rsatib kelmoqda. Alisher Navoiy asarlari zahirida buyuk o‘tmish xotiralari, zamonaviy orzu va g‘oyalarning ildizlari, ma’naviyat va ma’rifat mayoqchasi bo‘lib shakllanadi. Uning “Xamsa”sidan tortib, “Lison ut-tayr”, “Mahbub ul-qulub”, “Munojot”, “Hayrat ul-abror”, “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun” kabi asarlarigacha xalqimiz uchun ko‘hna, ammo yangi ruhiy poklik, badiiy va falsafiy ilhom manbai sifatida xizmat qiladi [2].

Navoiy she'riyati – go'zallik manbai, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, iymon va mehr, ezgulik va sadoqat, poklik va ma'rifat tarannumi bo'lib, o'zbek so'zi, dastxati va hayotining abadiyining ramziga aylandi. Tarixda so'zga, badiiyatga, ma'naviyatga bo'lgan e'tibor hamisha Navoiy siymosida tuban, ammo kuchli, xalqqa muyassar, zamonaviy va abadiy bo'lib gavdalandi.

Shoir bitiklari, falsafiy risolalari, ijtimoiy va ma'rifiy g'oya va hikmatlari, bugun ham dunyo adabiyoti va ruhiy-tarixiy tafakkur maktablarida chuqur o'rganilib, yuksak qadrlanmoqda. O'zbek tili, badiiyat mulki, xalqona so'z, she'riy nafislik va musiqiy go'zallikni o'zida mujassamlashtirgan Navoiy she'riyatining har bir satri inson qalbiga ezgulik va nur baxsh etdi, vijdon qal'asini mustahkamladi, oriyat va orzu, baxt va omadga yetakladi. Navoiy bobomiz asarlari o'zbek adabiyoti, she'riyati, ilm-fan va madaniyatining eng yuqori bosqichi, tuban, ammo abadiy mulk, ma'naviyat va ijod namunasi ekanligini davrlar, tarixiy voqe'liklar, tafakkur va zamon ruhi ham tasdiqlab kelmoqda. Shoir bitiklari, so'z salohiyati, g'azal va dostonlaridagi yurak sadosi, xalq quvvoatining badiiy va ruhiy aks-sadosiga aylandi. Har bir davr, har bir avlod, har bir badiiy va ilmiy maktab, adabiy muhit uchun Navoiy ijodiy merosi qudratli manba, hayotiy dastur, qalb pokligi, ma'naviy yuksalish hayqirig'i hisoblanadi. Shoir asarlaridagi insoniylik, halollik, hayot mohiyati, umr ma'nosi haqidagi chuqur falsafiy nafas, har bir satrda orzu, ogohlik, sabr, oriyat, muhabbat va ezgulik bilan uyg'unlashgan.

Navoiy orqali o'zbek so'zi, adabiyoti, milliy madaniyatining ulug' yo'li, hayot va ruhiy kamolot orzusi zahirida aslida so'zning sehrli kuchi, ijodiy tafakkur, insoniy qadriyatlarning abadiy energiyasi mujassamdir. U dunyoni so'z, go'zallik va axloq, tafakkur va fazilat orqali yangilash, xalq, millat, xalqona hayot va umuminsoniylik, dunyoqarash va aqliy qimmatlarni shakllantirish imkoniyatini ochib berdi. Zamonaviy hayotda, istiqbol va taraqqiyot asri, tez o'zgarib borayotgan tafakkur va axborot zamonida ham Navoiy ijodi, uning badiiy so'zi, falsafiy qarashlari va hayotga umumiy nigohi har bir kitobxon, o'quvchi, o'zbek farzandining yuraklarida yangi orzu, yangi umid, yangi maqsadlar ro'yobi sifatida yangidan-yangi badiiy va hayotiy ma'no, ruhiy baraka, ma'naviy taraqqiyot, tafakkur sayqali va ezgulik asosiga aylangan [3].

Bugun dunyo bo‘ylab Navoiy ijodini o‘rganish, uning asarlarini tarjima qilish, merosini chuqur o‘rganish har qachongidan-da dolzarb va zamonaviydir. O‘zbek yosh avlodi, kitobsevar yurtdoshlarimiz, yangi davr o‘quvchi va ziyolilari uchun ham Navoiy ijodi o‘z yuksak hayotiy va so‘z mulking sultoni sifatida muqaddasdir. Shoirning “Ko‘ngil” haqidagi g‘azallari, xalq uchun yozilgan hikmat va oriyatli nasriy bitiklari har bir zamon, har bir jamiyat uchun poklik va ezgulik yo‘li, oriyat va sabr, halollik va vatan uchun jonini baxshida etishga doir timsollardir.

Navoiy talimoti, – badiiyatga, so‘zga, hayotga bo‘lgan hurmat, inson qalbini poklash, milliy o‘zlik va mustaqillik g‘oyasini tarannum etish, iymon, oriyat, tafakkur, ezgu istak va chin dildan intilish ramzidir. Uning har bir satri zamonaviy o‘zbek adabiyotining yo‘lboshchisi, xalq ehtiyojining ifodasi, ezgu orzu va oriyatining sadosidir.

Navoiy she‘riyati – doston va g‘azallari, qisqa hikmat va falsafiy risolalarda yorqin ifoda etilgan armon, ezgu hayot haqidagi dildan chiqqan orzu, g‘am, muhabbat va tug‘yon, sadoqat va sabr, do‘stlik va mehr, yurt va iymon, tafsir va hikmat, bahor va vatan, xalqqa mehr va vijdon bilan uyg‘unlashgan. Har bir satri, ohangi, ifoda va ramzi, badiiy va ruhiy yuksalishdagi zamin, mustahkam poydevor bo‘lib, o‘zbek so‘zining eng zabardast va bardavom yulduziga aylandi. Navoiy asarlari, madaniy va ma‘rifiy merosi, haqiqatan ham, xalqimiz hayoti, tafakkur va ruhiyatining ramzi, eng ulug‘ badiiy va insoniy silsila bo‘lib kelmoqda [4].

Shoir bitiklarida jamiyat, hayot, orzu, muhabbat, inson va umuminsoniy g‘oyalar, milliy qadriyatlar, oriyatli hayot tarzi, sabr va iymon, do‘stona va bag‘rikeng munosabat, ma‘rifat va ma‘naviyat hamisha bir-biri bilan uyg‘un, bardavom va kuchli ifodalanadi. Uning so‘z kuchi, ijodi, bobomizning g‘azallari, xalq, yangi avlod ongida faqat milliy oriyat emas, balki butun insoniyat tarixining enlik fazilat, badiiy yuksalish, ruhiy poklanish va zamonaviy tafakkur darajasidagi eng oliy manbaga aylandi. Alisher Navoiy – o‘zbek adabiyotining so‘z mulking sultoni, badiiy tafakkur va donishmandlik namunasi, ezgulik va muhabbat ramzi, oriyatli va milliy yuksalish ibrati, umuminsoniy qadriyatlarining o‘chmas mash‘alidir. Uning merosi asrlar, avlodlar, xalqlar va zamonlar sadosida bardavom, abadiy va mehrli hayot, so‘z

qudratining bitmas tuganmas ilhomi, oriyatining abadiy yulduzi bo'lib ko'z ilg'atadi [5].

Xulosa

Alisher Navoiy – so'z mulking sultoni sifatida o'zbek adabiyotini, madaniyatini, ma'rifatini va milliy o'zligini butun dunyoga namoyon etgan, xalqimizning hayoti va ruhiyatida abadiy yashayotgan ulug' siymodir. Shoir ijodi, asarlari, hayotga va so'zga bo'lgan badiiy, falsafiy va insoniy qarashlari har bir avlod uchun ibrat, ma'naviy dastur, orzu va ezgulik maktabi bo'lib xizmat qilmoqda. Zamonaviy o'zbek adabiy tilining shakllanishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, go'zallik va oriyat, hayotiy orzu va donishmandlikning ildizlari – barchasi Alisher Navoiyning abadiy merosida mujassam. Uning asarlarini o'rganish, chuqur tahlil qilish, zamonaviy tafakkur va axloqiy darajani mustahkamlash, Navoiy so'zining abadiy, haqiqatli va kuchli manba ekanligiga ishonch bilan yondashish har bir o'zbek farzandi uchun baxt va oriyat, yangi hayot sari yana bir yuksak qadamlardir. Navoiy – abadiy hayot, so'z, nur va donolik ramzidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islomova, N. (2019). Alisher Navoiy she'riyati va o'zbek badiiy tilining shakllanishi. "Navoiyshunoslik", 1(3), 24-37.
2. Raimova, D. (2020). Shoir g'azallarida tasvir san'ati va so'z ifodasi. "Adabiyot va zamon", 2(5), 41-55.
3. Ortiqov, Z. (2021). Alisher Navoiy – ma'naviy meros va til taraqqiyoti. "O'zbek tili va adabiyoti", 7(10), 78-87.
4. Shirinova, Q. (2022). Navoiy asarlarini bugungi yoshlar tarbiyasida o'rni. "Pedagogik izlanishlar", 3(14), 91-103.
5. Muminova, S. (2018). Alisher Navoiy – So'z sultoni va milliy o'zlik tarbiyachisi. "Milliy hayot", 6(2), 19-31.
6. Zokirova, U. (2024). Shoir asarlari va zamonaviy o'zbek adabiyoti. "Adabiy meros", 4(7), 44-58.